

WONINGOVERVALLEN OP
SENIOREN: VAN MAKKIE
NAAR MYTHE

Mr. drs. A. Schreijenberg
Drs. F. Kriek

Amsterdam, maart 2013
Regioplan publicatienr. 2220

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 – 5315315
Fax : +31 (0)20 – 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van
Politie en Wetenschap

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	3
1.1	Achtergrond	3
1.2	Aanleiding	3
1.3	Doel- en vraagstelling	4
1.4	Werkwijze	5
1.5	Leeswijzer	6
2	Theoretisch kader	7
2.1	Theoretische inzichten	7
2.2	Dadertheorieën	7
2.3	Rationele keuzetheorieën	9
3	Woningovervallen op senioren	10
3.1	Aantallen woningovervallen op senioren	10
3.2	Locaties van woningovervallen	11
3.3	Verloop van woningovervallen	13
3.4	Daders van woningovervallen	14
3.5	Wapengebruik en geweld bij woningovervallen	16
3.6	Buit bij woningovervallen	18
3.7	Conclusies	18
4	Negen woningovervallen nader onderzocht	20
4.1	Vorbereiding daders	20
4.2	Tijdstippen	21
4.3	Geweld en wapengebruik	21
4.4	Verweer en alarm	22
4.5	Buit	23
4.6	Veiligheidsmaatregelen en preventietips	23
4.7	Nazorg	24
4.8	Mythes ontrafeld?	25
5	Beschouwing en vervolg	26
5.1	Belangrijkste bevindingen en preventie	26
5.2	Vervolgstappen	27
	Literatuur	28

1 INLEIDING

1.1 Achtergrond

Het aantal woningovervallen neemt sterk toe en de woningovervallen zijn vaak zeer gewelddadig. Kwetsbare groepen, waaronder senioren, zijn bovengemiddeld vaak slachtoffer van deze woningovervallen.¹ Meer inzicht in de motieven van daderzijde (om de overval te plegen) en slachtofferzijde (om verweer te bieden) is uit maatschappelijk oogpunt daarom gewenst. Immers, een onderzoek dat de misverstanden en verkeerde beelden bij een woningoverval bij senioren beschrijft en verklaart kan aanknopingspunten bieden voor een preventiestrategie gericht op het voorkomen van dergelijke woningovervallen (verkeerde beelden bij de dader wegnemen) en het beperken van de schade voor de slachtoffers (doordat zij verweer plegen).

RegioPlan deed in opdracht van Politie en Wetenschap een verdiepend onderzoek naar de achtergronden van woningovervallen op senioren. De resultaten van het onderzoek zijn vastgelegd in deze rapportage.

1.2 Aanleiding

In januari 2011 verscheen een onderzoek van het KLPD waarin de modus operandi van het fenomeen woningovervallen is beschreven. Bij dat onderzoek is gebruikgemaakt van gegevens afkomstig van het Landelijk Overvallen en Ramkraken Systeem (LORS). Genoemd onderzoek heeft beschreven welke kenmerken een woningoverval heeft, wat de kenmerken zijn van slachtoffers van een woningoverval, in hoeverre er relaties zijn tussen slachtoffer en dader en heeft uiteindelijk geresulteerd in een typologie van woningovervallen.

De studie van het KLPD 'Woningovervallen ontmaskerd' maakt duidelijk dat circa één vijfde (21,5%) van de slachtoffers bejaard is, dat wil zeggen 65 jaar of ouder en bijna 2 procent lichamelijk en/of geestelijk gehandicapt is. Iets verderop in de studie wordt de omvang van de slachtoffergroep 'kwetsbaren' geschat op 27 procent.

Woningovervallen zijn over het algemeen zeer gewelddadig. In maar liefst 80 tot 85 procent van de woningovervallen wordt fysiek geweld gebruikt terwijl dit percentage bij andere overvallen rond de 50 procent ligt (Rovers et al. 2010). Relatief vaak (in 4 op de 10 gevallen) vallen er slachtoffers. Het

¹ Onderzoek van het KLPD (2011) laat zien dat 21,5 procent van de woningovervallen plaatsvindt bij senioren (65+). Deze groep maakt in 2011 15,6 procent van de Nederlandse bevolking uit (bron: CBS).

merendeel van de slachtoffers van een woningoverval pleegt geen verweer (70,6%).

Circa 15 procent verweert zichzelf door de dader aan te vallen en bijna 14 procent vlucht of alarmeert de omgeving, wat ook kan worden opgevat als een vorm van verweer. Iets meer dan de helft van de woningovervallen is voorbereid en er wordt minder vaak dan bij andere overvallen gebruik gemaakt van een wapen. Met name bij woningovervallen bij ouderen wordt (in verhouding) opvallend vaak geen wapen gebruikt.

Onder de slachtoffers die verweer plegen zijn opvallend veel bejaarden, zo blijkt uit de KLPD studie.: “....het lijkt erop dat overvallers een verkeerd beeld hebben van overvallen op ouderen. De buit is laag en de overval mislukt vaak. De ouderen reageren verrassend assertief, maar raken daardoor ook vaker gewond....”.

De idee dat het overvallen van een bejaarde in zijn of haar woning ‘een makkie’ is, blijkt dus in meerdere opzichten een mythe te zijn. De overvaller denkt geen verweer aan te treffen (mythe 1) en een flinke buit aan te treffen (mythe 2) en op een gemakkelijke wijze een geslaagde overval te kunnen plegen (mythe 3). Opmerkelijk is dat bejaarde slachtoffers bovengemiddeld vaak verweer plegen, wat tegen de ‘regel’ indruist dat je als slachtoffer van een woningoverval geen verzet moet plegen omdat je daarmee je eigen leven in gevaar kunt brengen.

1.3 Doel- en vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om meer zicht te krijgen op de afwegingen die daders (om een woningoverval bij senioren te plegen) en slachtoffers (om verweer te plegen) maken bij een woningoverval. Meer kennis over deze afwegingen kan bijdragen aan het ontwikkelen van een preventiestrategie waarmee het aantal en de gevolgen van de woningovervallen bij ouderen kunnen worden beperkt. Potentiële daders en slachtoffers kunnen bijvoorbeeld worden voorgelicht om woningovervallen op kwetsbaren te beperken.

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

Slachtoffers

1. Wordt er door de slachtoffers verweer gepleegd (zie definitie eerder)?
2. Zo ja, worden daartoe rationele overwegingen gemaakt of wordt er impulsief gehandeld? In hoeverre houden slachtoffers bij hun verweer rekening met de eventuele gevolgen daarvan?
3. Hoe denken slachtoffers achteraf over het gepleegde verweer bij de woningoverval?
4. In hoeverre zouden slachtoffers met de kennis van nu anders reageren?

Daders

5. Welke inschattingen maken daders van woningovervallen voor het misdrijf?
 - a. Hoe stellen zij zich het doelwit (object en slachtoffers) voor?
 - b. Welke inschatting is er van de behaalde buit?
 - c. Hoe stellen zij zich de overval voor?
 - d. Met welke scenario's wordt rekening gehouden?
6. Komen de ervaringen van daders overeen met de inschattingen vooraf?
7. Maken daders een bewuste keuze voor kwetsbare slachtoffers?
8. In welke mate is het gepleegde geweld instrumenteel dan wel expressief?

Overvallen

9. Hoe verlopen woningovervallen op senioren?
10. Hoe ontstaat het verweer van de slachtoffers?
11. Hoe reageren daders op het verweer van slachtoffers?
12. Hebben verweerreacties van slachtoffers tot escalaties (van geweld) geleid?
13. Welke reacties roept verweer op bij de overvallers?

1.4 Werkwijze

Binnen dit onderzoek zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Literatuuronderzoek
- Analyse cases LORS
- Interviews met slachtoffers van woningovervallen

Literatuuronderzoek

In de voorbereidende fase van het onderzoek werd een literatuuronderzoek uitgevoerd, gericht op het benutten van beschikbare kennis over gedrag van potentiële daders en factoren die daarop van invloed zijn, zoals preventieve maatregelen om de woning te beveiligen, de reacties van slachtoffers etc.

Analyse cases LORS

In het Landelijk Overvallen en Ramkraken Systeem (LORS) worden gegevens over alle overvallen bijgehouden.² We hebben 573 gevallen uit de jaren 2009 t/m 2012 geanalyseerd. Daarbij was speciale aandacht voor het verloop van woningovervallen, eventueel verweer van slachtoffers, wapengebruik en daderkenmerken.

Interviews met slachtoffers

Via de politie zijn slachtoffers van woningovervallen benaderd. We benaderden uitsluitend mensen die de laatste twee jaar slachtoffer werden van een woningoverval. Dit om geen nare herinneringen op te halen bij mensen voor wie het langer geleden is. De politie Amsterdam-Amstelland schreef

² <http://www.hetccv.nl/binaries/content/assets/ccv/dossiers/samenleven-en-wonen/pkvw/woningovervallen-ontmaskerd.pdf>

veertig slachtoffers van woningovervallen aan met het verzoek aan te geven of zij mee wilden doen aan het onderzoek. Twaalf mensen stuurden het antwoordformulier in. RegioPlan heeft deze mensen benaderd. Vervolgens werden zeven interviews gehouden. In de politieregio Zaanstreek-Waterland werden eveneens mensen benaderd volgens dezelfde werkwijze. Dat resulteerde in nog twee interviews met slachtoffers.

De resultaten van deze drie onderzoeksactiviteiten liggen vast in deze (tussen)rapportage. Gezamenlijk met Politie en Wetenschap beoordelen we graag of de gesprekken met slachtoffers voldoende hebben opgeleverd en of de beoogde gesprekken met daders en de daarop volgende onderzoeksactiviteiten toegevoegde waarde kunnen leveren.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 brengt het theoretisch kader in beeld. Daarbij wordt ingegaan op dadertheorieën en theorieën die (het verloop van) woningovervallen kunnen verklaren. In hoofdstuk 3 worden vervolgens de bevindingen uit dossieronderzoek en verdiepende interviews besproken. Dat gebeurt in het licht van bevindingen uit eerder onderzoek. Op grond daarvan worden enkele voorlopige conclusies getrokken. In hoofdstuk 4 wordt nader ingegaan op enkele centrale thema's die uit de interviews naar voren komen. Deze onderwerpen worden met praktijkvoorbeelden ingekleurd. Ten slotte is hoofdstuk 5 een beschouwend hoofdstuk, waarin uiteen wordt gezet wat de gevonden informatie betekent voor de (politie)praktijk. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk het vervolg van het onderzoek geschetst.

2 THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk worden wetenschappelijke theorieën besproken die het fenomeen woningovervallen, en meer specifiek woningovervallen op senioren, kunnen verklaren. Daarbij zal met name aandacht zijn voor de overwegingen van daders en de wijze waarop daders mogelijk van hun daad te weerhouden zijn door de politie of potentiële slachtoffers. In de volgende hoofdstukken zullen we mede aan de hand van dit kader komen tot feitelijke beschrijvingen van dadermotieven, slachtoffermotieven en de dynamiek van de overvallen zelf.

2.1 Theoretische inzichten

Welke (denk)stappen gaan vooraf aan de beslissing van een dader om een woningoverval ten uitvoer te brengen? Rovers et al. (2010) stellen op basis van recente empirische studies (Driessen, 2009; Van der Linde-De Koster en Staal-Koppelman, 2004 en Lansbergen, 2009) dat met name de klassieke criminologische theorieën op de dadergroep kunnen worden toegepast.

Om crimineel gedrag te verklaren kunnen verschillende benaderingen gekozen worden. Bovenkerk en Leeuw (2003) stelden een bruikbare indeling op van dit type benaderingen. Zij stellen dat crimineel gedrag grofweg vanuit vier benaderingen bekeken kan worden:

1. De persoon van de dader.
2. Situationele kenmerken.
3. De wisselwerking tussen de dader en zijn sociale omgeving.
4. Kenmerken van de maatschappij waarin delinquentie voorkomt.

2.2 Dadertheorieën

Theorieën over de persoon van de dader kunnen een deel van het verloop van woningovervallen verklaren. Theorievorming over de persoon van de dader bij (woning)overvallen is schaars en recente dadertypologieën zijn volgens Rovers et al. (2010) beperkt bruikbaar voor beleidsvorming. In de publicatie *Overvallen in Nederland* bespreken de auteurs een typologie van De Jong en Hekkert (2009), die gebaseerd is op een grondige studie van veel bronnen en niet alleen van politiegegevens. Omdat veel van deze informatie doorgaans niet voor handen is, vallen er bij de praktische toepassing van een dergelijke theorie gaten. Toch is empirisch materiaal een belangrijke, want misschien wel de enige bron, van informatie over de persoon van de dader.

Meerdere studies laten zien dat overvallers doorgaans mannen zijn (Wolters, 2010; Rovers et al., 2010; Van Wijk et al., 2011). Meer dan 95 procent van de overvallers is een man. In de laatste tien jaar werd bij 3,5 procent van de overvallen een of meer vrouwelijke daders gezien. De schatting is dat het aantal overvallen dat alleen door vrouwen wordt uitgevoerd een procent van het geheel is. Vrouwen worden wel vaker gepakt, 6 procent van de aangehouden verdachten van overvallen is vrouw (Rovers et al., 2010). Onderzoek van Dijksterhuis en Janssen (1976) laat zien dat negentig procent van de daders in de leeftijdscategorie tussen 18 en 30 jaar oud valt. Ook de etniciteit van overvallers is in sommige gevallen geregistreerd. In de afgelopen tien jaar zijn de meeste verdachten Nederlands (32%), achttien procent is Marokkaans, dertien procent Surinaams, negen procent Antilliaans en zes procent Turks. Binnen de groep allochtone verdachten is het aantal verdachten in de tweede generatie wiens ouders in het buitenland geboren zijn sterk toegenomen van achttien procent in 2003 tot 29 procent in 2008. Waar het gaat om dadergroepen hebben die veelal een gemengde samenstelling. Verdachten verkeren vaak in financiële problemen.

De Jong en Hekkert (2009) kwamen op basis van hun onderzoek tot een dadertypologie. Zij onderscheiden vier dadergroepen: meelopers, doorgroeiers, routiniers en overlevers. Afgaande op de onderzoeksresultaten van het KLPD (2011) zijn woningovervallers waarschijnlijk met name meelopers, die zich onder andere kenmerken door weinig voorbereiding en het gebruik van fysiek geweld. De daderprofielen worden weergegeven in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Daderprofielen (de Jong en Hekkert, 2009)

Meelopers	Doorgroeiers	Routiniers	Overlevers
Relatief jong (12 t/m 17 jaar)	Relatief jong (12 t/m 24 jaar)	Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar)	Volwassenen (25 t/m 49 jaar)
Normale opvoedingssituatie	Gebrekkige opvoedingssituatie	Problematisch gedrag, weinig structuur	Problematisch gedrag
Weinig tot geen antecedenten, geen eerdere overval gepleegd	Meerdere antecedenten, geen eerdere overval gepleegd	Veel antecedenten, waaronder overvallen	Meerdere antecedenten, geen eerdere overval gepleegd
Geen drugsgebruik of schulden	Schulden	Schulden	Schulden
Sterke mate door de omgeving beïnvloed	Drugsgebruik, maar niet dagelijks	Frequent drugsgebruik	Frequent (hard)drugsgebruik
Niet bekend bij hulpverlening	Bekend bij hulpverlening	Bekend bij hulpverlening	Bekend bij hulpverlening
Overval soms voorbereid, altijd met mededaders	Overval soms voorbereid, soms met mededaders	Overval veelal voorbereid, soms met mededaders	Overval soms voorbereid, geen mededaders
Alleen fysiek geweld gebruikt	Vaker fysiek geweld dan vuurwapens gebruikt	Veelal vuurwapens gebruikt	Veel fysiek geweld, geen vuurwapens gebruikt

Aanpak: losmaken	Aanpak: tegenhouden	Aanpak: opsluiten	Aanpak: afkicken
------------------	---------------------	-------------------	------------------

Met betrekking tot tabel 2.1 moet vermeld worden dat het hier gaat om daders en verdachten van overvallen in het algemeen en niet specifiek om daders van woningovervallen. Over die laatste groep is zeer weinig bekend.

Kenmerken van de maatschappij of de binding van de dader met zijn omgeving zullen ook van invloed zijn, maar deze factoren zijn slechts beperkt beïnvloedbaar. Daarom zijn zij minder interessant in het kader van dit onderzoek. We richten ons immers op preventiestrategieën. Factoren die wel te beïnvloeden zijn, zijn situationele kenmerken. Het gaat om kenmerken die samenhangen met de te overvallen woning of het slachtoffer.

2.3 Rationele keuzetheorieën

De meeste theorieën die daar betrekking op hebben vinden hun oorsprong in de rationele keuzetheorie. Woningovervallen zijn naar hun aard delicten die in principe voorbereiding behoeven en dus een rationele overweging vooraf. De routine activity theorie van Cohen en Felson (1979) biedt een vertrekpunt voor deze benadering. Zij stellen dat aan een delict drie voorwaarden verbonden zijn:

- een beschikbaar en bruikbaar doelwit;
- een gemotiveerde dader;
- geen autoriteitsfiguur aanwezig, die de dader van zijn daad weerhoudt.

Met betrekking tot woningovervallen is met name de eerste voorwaarde belangrijk, want deze is het meest beïnvloedbaar.

Die beïnvloeding kan deels door potentiële slachtoffers plaatsvinden door zichzelf of hun woning minder aantrekkelijk te maken voor woningovervallers. Felson en Clarke (1998) stellen dat vier elementen een object aantrekkelijk maken. Een object dat waardevol, handzaam, zichtbaar en toegankelijk is, is sneller vatbaar voor criminele activiteiten. Deze elementen zijn eveneens relevant waar het gaat om woningovervallen op senioren. Des te interessanter daarbij is dat uit eerder onderzoek blijkt dat daders vaak in de veronderstelling verkeren dat met name het toegankelijkheidselement zich voordoet bij de kwetsbare groep die zij als hun object hebben gekozen. Dat blijkt een misvatting en leidt tot confrontaties (KLPD, 2011).

3 WONINGOVERVALLEN OP SENIOREN

Deze rapportage brengt (voornamelijk) de kant van het slachtoffer in beeld. Dat gebeurt aan de hand van dossieronderzoek, interviews en aanvullend literatuuronderzoek. Mogelijke vervolgstappen in het onderzoek hebben betrekking op daderonderzoek.

3.1 Aantallen woningovervallen op senioren

Tussen 1 januari 2009 en 1 april 2012 waren er in heel Nederland 573 overvallen op senioren/55+'ers.³ In 180 gevallen (ruim 30%) wordt geen buit gemaakt. Slechts 122 gevallen worden opgelost (ruim 20%). In totaal worden uit die 122 gevallen 219 daders gepakt.

Tabel 3.1 Aantal woningovervallen op senioren, 2009-2012

	2009	2010	2011	2012 (tot 1 ⁴)	Totaal
Aantal overvallen	160	183	179	51	573
Zonder buit	53	56	56	15	180
Opgelost ⁵	35	40	47	5	122
Aantal daders gepakt	59	74	80	6	219

Bron: LORS, KLPD

Het KLPD (2011) onderzocht eerder 163 woningovervallen. Daarbij ging het om woningovervallen in het algemeen en niet specifiek met oudere slachtoffers. Bij deze woningovervallen bleef het in 36 gevallen (22%) tot een poging. De rest, 127 gevallen (78%), werd voltooid. Er zijn naar aanleiding van 64 van deze woningovervallen uiteindelijk 25 verdachten in verzekering gesteld (39%). Dat is een aanzienlijk hoger oplossingspercentage dan van de woningovervallen op senioren (21%). Het KLPD stelt dat in tegenstelling tot bij een groot deel van de woningovervallen er in 95 procent van de woningovervallen op kwetsbaren geen relatie tussen dader en slachtoffer is. Daardoor worden deze woningovervallen minder vaak opgelost en is er minder bekend over de achtergrondkenmerken van de daders. Mensen die het

³ 55+ is in LORS als grens gekozen, omdat dit de grensleeftijd is voor een seniorenwoning.

⁴ In 2012 vonden uiteindelijk 200 woningovervallen op senioren plaats. Een toename ten opzichte van de jaren ervoor. Zie <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/overvallen-en-straatroof/nieuws/2013/01/10/aantal-overvallen-in-2012-gedaald.html>

⁵ Een overval wordt in het LORS als opgelost geregistreerd indien er een of meerdere verdachte(n) zijn aangehouden en de verwachting gerechtvaardigd is, dat het proces verbaal wordt ingezonden naar het Openbaar Ministerie (OM).

meeste risico lopen om slachtoffer te worden van een woningoverval zijn mensen met een criminele achtergrond of mensen die bijvoorbeeld grote hoeveelheden cashgeld in huis hebben, waaronder veel ondernemers. Er blijft echter ook een grote groep (44 van de door het KLPD onderzochte gevallen) pechvogels, die toevalligerwijs slachtoffer wordt. Een even grote groep woningovervallen vindt plaats bij kwetsbaren, waaronder senioren. Op die specifieke groep gaan we nader in.

We hebben de beschikking over 573 adressen en dossiernummers. Op grond van de dossiernummers konden we via politiekorpsen nagaan of slachtoffers benaderbaar zijn. Dat deden we allereerst in de regio Amsterdam-Amstelland.⁶ De politie Amsterdam-Amstelland schreef veertig slachtoffers van woningovervallen aan met het verzoek aan te geven of zij wilden meewerken aan het onderzoek. Twaalf mensen stuurden het antwoordformulier in. RegioPlan heeft deze mensen benaderd. Vervolgens werden zeven interviews gehouden. In de politieregio Zaanstreek-Waterland werden eveneens mensen benaderd volgens dezelfde werkwijze. Dat resulteerde in nog twee interviews met slachtoffers.

De bevindingen uit de negen interviews worden in het vervolg van dit rapport gebruikt om de informatie uit de dossiers verder in te kleuren. We gaan in dit hoofdstuk nader in op de volgende thema's:

- Locaties
- Verloop overvallen
- Daders
- Wapengebruik
- Buit

3.2 Locaties van woningovervallen

Van de 573 onderzochte woningovervallen vinden er slechts 19 (3%) plaats in een seniorenwoning (verzorging – aanleun). De rest vindt plaats in een reguliere woning. Hoewel een deel van de reguliere woningen ook woningen zal betreffen waar vaker senioren wonen, zegt deze constatering tot op zekere hoogte iets over de keuzes die daders van woningovervallen maken. Het lijkt er op dat zij vaak niet bewust voor een ouder slachtoffer kiezen, maar dat deze keuze in een groot deel van de gevallen op toeval berust. Het gemak waarmee een woning binnen te komen is speelt daarbij een rol. In het KLPD-onderzoek worden twee van de 163 woningen omschreven als een seniorenwoning (1%).

⁶ In de periode 2010-2012 gaat het om ongeveer veertig woningovervallen in de regio Amsterdam-Amstelland.

Klink aan de buitendeur

Op een novemberavond rond 22.00 uur 's avonds kwam een man de woning binnenlopen met een mes in de hand en een capuchon op. Hij was binnengekomen door de buitendeur 'gewoon' met de klink te openen. Omdat de slachtoffers in een afgelegen gebied wone,n houden zij de deur onafgesloten; er komt immers vrijwel niemand. De man stond in de woonkamer en riep dat hij geld wilde. Om die eis kracht bij te zetten hief hij een mes in de lucht. Toen hij een portemonnee op tafel zag liggen, heeft hij deze van de tafel gegrist en is het huis verlaten. De slachtoffers verbouwereerd achterlatend.

Over de tijdstippen en locaties waarop de meerderheid van de woningovervallen plaatsvindt kunnen we op grond van de onderzochte gegevens niet veel meer zeggen. Daarover is uit eerdere onderzoeken meer bekend. De meeste woningovervallen worden gepleegd in het tijdvak tussen 17.00 en 0.00 uur, met een piek tussen 20.00 en 23.00 uur. Een waarschijnlijke verklaring voor deze piek is het feit dat bewoners vaker 's avonds thuis zijn dan overdag.

In de media wordt dikwijls bericht over overvalgolven. Dit type criminaliteit komt niet zelden in golven voor. Dat heeft met de seizoenen te maken, maar ook met bendes die in een bepaald gebied actief zijn. Om na te gaan of dergelijke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan zetten we het aantal woningovervallen per jaar per provincie op een rij. Tabel 3.2 geeft een overzicht over 2009 tot en met 2011. De provincie met de meeste woningovervallen op senioren is de provincie Zuid-Holland. Ook in Noord-Holland en Gelderland komen zij meer dan gemiddeld voor. Opvallende pieken zijn te zien in Overijssel in 2010 en in Flevoland in 2011.

Tabel 3.2 Aantal woningovervallen op senioren naar provincie, 2009-2011

Provincie	2009	2010	2011	Totaal 2009-2011
Groningen	2	4	4	10
Friesland	0	4	4	8
Drenthe	3	4	2	9
Overijssel	9	14	3	26
Gelderland	20	34	28	82
Flevoland	3	2	10	15
Utrecht	11	7	9	27
Noord-Holland	34	32	30	96
Zuid-Holland	44	46	54	144
Zeeland	3	7	1	11
Noord-Brabant	20	28	23	71
Limburg	11	11	11	33
Totaal	160	183	179	522

Bron: LORS, KLPD

Woningovervallen in Flevoland

Tegen een 18-jarige Almeerder, die hoofdverdachte is van een serie gewelddadige overvallen op bejaarden in hun eigen woning, is 12 jaar cel en tbs geëist. Dat bleek donderdag voor de rechtbank in Lelystad. In totaal stonden donderdag zes verdachten terecht. De overvallen vonden eind vorig jaar en begin dit jaar plaats in de Fakkelgrashof, Bernagiestraat en de Witte Klaverstraat in de Kruidenwijk. Daar kwamen steeds 2 of 3 van de verdachten met geweld binnen. De bejaarde bewoners moesten onder bedreiging geld, sieraden en andere spullen afgeven.

Tegen twee meerderjarige verdachten is 9 en 6 jaar cel geëist. Het Openbaar Ministerie wil dat twee minderjarige verdachten 18 en 20 maanden jeugddetentie krijgen, waarvan een deel voorwaardelijk. Tegen een laatste verdachte wordt 60 uur werkstraf geëist. Over twee weken doet de rechtbank uitspraak.

Bron: Omroep Flevoland, 26 juli 2012

3.3 Verloop van woningovervallen

Dat woningovervallen waarschijnlijk niet zo lopen zoals daders ze voorstellen blijkt uit de cijfers. Relatief vaak is er geen buit en het overgrote deel van de woningovervallen blijkt chaotisch te verlopen. Zowel uit het KLPD-onderzoek als uit onderzoek van Wolters (2010) blijkt net als uit onze analyse dat daders meestal aanbellen alvorens zich, al dan niet met geweld, toegang tot de woning te verschaffen. Omdat de uitvoering van een overval voor daders een onoverzichtelijke gebeurtenis is zoeken daders, afgaande op de onderzoeksresultaten, manieren om de situatie overzichtelijker te maken. Dat doen zij vaak door slachtoffers rustig te houden. Sommige daders doen dat door rustig met ze te praten, anderen schuwen geweld niet. Bij een deel van de woningovervallen wordt excessief (seksueel) geweld gebruikt. Het KLPD concludeert dat het woningovervallers hier blijkbaar niet om de buit (alleen) gaat.

Een groot deel van de oudere slachtoffers blijkt zich te verweren. Uit onderzoek van Rovers (2010) blijkt dat de bij woningovervallen in het algemeen vijftien procent van de slachtoffers zich fysiek verweert en veertien procent slaat alarm. Uit ons dossieronderzoek naar 573 woningovervallen op senioren blijkt dat bijna twintig procent zich fysiek verweert en ruim twaalf procent alarm slaat. Tabel 3.3 geeft een overzicht aan de hand van de onderzochte woningovervallen per jaar.

Tabel 3.3 Fysiek verweer en alarmeren door slachtoffers

Reactie slachtoffer(s)	2009	2010	2011	2012 (tot ¼)	Totaal
Fysiek verweer	22	40	47	5	114 (20%)
Alarm slaan	8	24	28	10	70 (12%)

Bron: LORS, KLPD

Sterke handen

Mevrouw kwam op een vrijdagochtend uit haar tuin toen de bel ging. Normaal gesproken kijkt ze wie er voor de deur staat, maar ze loopt deze keer rechtstreeks naar de deur vanuit de tuin. Wanneer zij de deur opent wordt deze meteen hard open gedrukt en wordt mevrouw tegen de muur gedrukt. De man die binnenkomt heeft een mes in zijn handen. In een reflex pakt mevrouw de hand van de man waar hij het mes in vast heeft. Mevrouw heeft altijd sterke handen gehad, dus de man komt niet los. Als hij uiteindelijk wel los komt dwingt hij de vrouw onder bedreiging haar pinpas te pakken. Mevrouw weet achteraf niet meer waarom zij de dader heeft vastgepakt. Dat gebeurde in een reflex. Ze geeft aan dat ze niet het type is dat over zich heen laat lopen en dat ze waarschijnlijk weer zo zou handelen. Geschreeuwd heeft mevrouw niet, ze was te zeer met het afweren van het mes bezig.

Senioren verweren zich dus vaker. Dat blijkt eveneens uit eerder onderzoek. In een casus waarmee de scriptie van Hogeveen (2008) opent wordt het verloop van een overval op een ouder slachtoffer geschetst. Er blijkt sprake van een tip aan de overvallers dat er geld in huis zou zijn. Dit geven de overvallers aan wanneer het slachtoffer vraagt wat ze komen doen. Het slachtoffer blijkt echter niet meer dan 25 euro in huis te hebben. Uit dezelfde casus blijkt dat het slachtoffer een van de overvallers een schop in het gezicht heeft gegeven. Uit het KLPD-onderzoek blijkt eveneens dat senioren zich bovengemiddeld vaak verweren.

Dat verweer heeft soms nare gevolgen. In veel van de door ons geanalyseerde woningovervallen leidt geweld van de kant van het slachtoffer tot worstelingen of tot (nog) meer geweld van de kant van de daders. In de meeste gevallen waar slachtoffers alarm slaan, slaan daders op de vlucht. Het lijkt er op dat deze reactie een verstandigere is.

Vluchten of verdedigen?

Staatssecretaris Teeven (VVD, Veiligheid) is boos op landelijk overvalcoördinator Jos van der Stap, die Nederlanders adviseert hun huis uit te vluchten bij een woningoverval. Teeven vindt dat overvallers daarmee vrij spel krijgen. Van der Stap adviseerde naar aanleiding van de geweldadige overval in Voorthuizen, waarbij een van de vermoedelijke daders omkwam, om bij een overval snel het huis uit te vluchten, zodat men niet gewond kan raken. Als vluchten onmogelijk is, zouden slachtoffers rustig moeten toekijken en accepteren wat er gebeurt. 'Woordvoerders moeten even goed nadenken voordat ze dit soort dingen de ether in slingeren,' zegt Teeven tegen De Telegraaf. 'Dit is niet het kabinetsstandpunt en ook niet het standpunt van het OM.' Het kabinet vindt dat Nederlanders hun huis of winkel mogen verdedigen door overvallers aan te vallen.

Bron: Elsevier, 11 augustus 2012

3.4 Daders van woningovervallen

De 573 onderzochte woningovervallen worden in totaal door 1.113 daders gepleegd. Dat betekent dat de gemiddelde woningoverval twee daders kent. Vaak is er een signalement van de dader(s). Uit de signalementen blijkt, dat de meeste woningovervallen op senioren door twee personen (of meer)

worden gepleegd. In een derde van de gevallen is de dader alleen. Dat het meestal om groepjes daders gaat zegt iets over de mate waarin woningovervallen vooraf worden voorbereid. Er is in ieder geval overleg tussen meerdere personen geweest, alvorens tot de overval over te gaan.

Tabel 3.4 Aantal daders bij woningovervallen

Aantal daders	Woningovervallen senioren	KLPD: Woningovervallen algemeen
1 dader	190 (33%)	39 (24%)
2 daders	264 (46%)	64 (39%)
3 of meer daders	119 (21%)	60 (38%)
Totaal	573 (100%)	163 (100%)

Bron: LORS, KLPD

In tabel 3.4 zetten we het aantal daders van woningovervallen op senioren af tegen het aantal daders van woningovervallen in het algemeen (op grond van data uit het KLPD-onderzoek). Wat opvalt is dat woningovervallen op senioren relatief vaak door één dader worden gepleegd en vaak door twee daders. Waar woningovervallen in het algemeen ook relatief vaak door drie of meer daders worden gepleegd is bij de woningovervallen op senioren een ander patroon te zien. Dit kan er op duiden dat daders weinig weerstand verwachten. Een andere mogelijkheid is dat het een specifieke dadergroep is die het op senioren heeft gemunt: niet zozeer bendes, maar vaker individuele daders (al dan niet samen met iemand anders).

Ook het KLPD-onderzoek uit 2011 laat zien dat woningovervallen op kwetsbaren, waaronder voornamelijk senioren, meestal door een of twee daders gepleegd worden. Uit het daderonderzoek van Hogeveen blijkt weinig specifieke informatie over de groep woningovervallers die het op senioren gemunt heeft. Het KLPD en het Openbaar Ministerie geven in een interview aan dat het hen eveneens aan specifieke dader(groep)informatie ontbreekt.

Drie mannen

Er werd op een avond bij mevrouw aangebeld. Ze deed de deur van de portiek open. Al snel waren drie mannen op haar verdieping. Een heeft haar geslagen, waarna ze haar met zijn drieën hebben geschopt. Mevrouw is hard gaan schreeuwen. Dat en het tevoorschijn komen van een bij haar logerend neefje heeft de mannen op de vlucht doen slaan.

Op grond van de door ons onderzochte gegevens kunnen we iets zeggen over leeftijd en geslacht van daders van woningovervallen op senioren. In 604 gevallen wordt in het signalement een inschatting van de leeftijd van de dader gegeven. Op grond daarvan is tabel 3.5 samengesteld. Woningovervallen worden doorgaans gepleegd door relatief jonge daders. Bijna de helft van hen wordt jonger dan 21 geschat. Slechts vijftien procent oogt ouder dan dertig.

Naast de leeftijd is ook het geslacht van de gesignaleerde overvallers bekend, 92 procent van hen is een man.

Tabel 3.5 Leeftijdscategorieën van daders op grond van dadersignalement

Leeftijdscategorie	2009	2010	2011	2012	Totaal
Onder 21 jaar	78	98	98	22	296 (49%)
21 t/m 30	52	79	72	17	220 (36%)
31 t/m 40	16	26	27	7	76 (13%)
Boven 40 jaar	4	5	3	0	12 (2%)
Totaal	150	208	200	46	604

Bron: LORS, KLPD

Met behulp van onderzoek onder daders kan wellicht meer informatie boven water komen. Hogeveen (2008) deed onderzoek naar en onder daders van woningovervallen in het algemeen. Zij interviewde vijftien gedetineerde daders van woningovervallen over hun achtergronden, de reden dat en de wijze waarop zij een woningoverval pleegden en hun visie op politie en justitie. De daders die Hogeveen interviewde zijn mannen en hun gemiddelde leeftijd ten tijde van het plegen van de woningoverval is 28 jaar. Het merendeel van deze groep heeft een stabiele woonsituatie, maar geen relatie en geen betaald werk. In hun vrije tijd houden zij zich met name bezig met rondhangen, blowen, uitgaan, sporten en winkelen. Bijna de helft van de daders heeft een bovengemiddeld (soft) drugsgebruik. Twee daders zijn verslaafd aan harddrugs.

Het eerste delict wordt rond het zeventiende levensjaar gepleegd. Het gaat dan vaak om gewelds- en vermogensdelicten. Er is slechts een dader aan te duiden als een carrièrecrimineel. De gemiddelde lengte van de criminele carrière van de daders is twaalf jaren.

Het motief voor de delicten is meestal gelegen in vereffening of overleven. Het laatste motief wordt het vaakst genoemd. Er wordt specifiek voor woningen gekozen, omdat de verwachting is dat daar een grote buit te halen valt. Meestal is de dader op de hoogte van het feit dat de te overvallen bewoner veel geld in huis heeft. Ook speelt mee dat woningen doorgaans minder goed beveiligd zijn dan bijvoorbeeld bedrijfspanden. Er is ook aan de daders gevraagd waarom zij een specifieke woning hebben overvallen. In bijna alle gevallen kende de dader of een tipgever de eigenaar van de woning en was men op de hoogte van de te verwachten buit.

Of dit type bevindingen ook opgaat voor de specifieke groep woning-overvallers, die het op senioren heeft gemunt moet nader onderzoek uitwijzen.

3.5 Wapengebruik en geweld bij woningovervallen

Bij woningovervallen op senioren wordt vaak geweld gebruikt. In veertig procent van de onderzochte woningovervallen leidt dat tot verwondingen bij

slachtoffers. Wapengebruik komt nog vaker voor. In zeventig procent van de onderzochte woningovervallen worden een of meerdere wapens gebruikt, al dan niet daadwerkelijk of ter bedreiging van slachtoffers. Bij woningovervallen in het algemeen komt wapengebruik vaker voor, in ruim 80 procent van de gevallen (KLPD, 2011). Het KLPD signaleert dat woningovervallen zonder wapengebruik relatief vaak bij ouderen plaatsvinden. Dit gegeven, gecombineerd met relatief minder wapengebruik bij woningovervallen op senioren, leidt tot de voorzichtige conclusie dat daders van woningovervallen op senioren vaker denken geen wapen nodig te hebben om hun (kwetsbare) slachtoffer te overmeesteren.

Tabel 3.6 Wapengebruik en frequentie

Type wapen	Aantal keer gebruikt (%)
Vuurwapen	214 (37%)
Slag/steekwapen	157 (27%)
Hulpmiddel (breekijzer, tie-wraps)	149 (25%)
Gaswapen	11 (2%)
Overig	55 (9%)
Totaal	586

Bron: LORS, KLPD

Zoals tabel 3.6 laat zien zit er een verschil tussen de gebruikte wapens. Ongeveer 37 procent van de gebruikte wapens betreft een vuurwapen. Dat is ook in het KLPD onderzoek de grootste categorie (met 47 procent). Ook wordt vaak een slag of steekwapen gebruikt (27%). Een andere categorie wapens is aan te duiden als hulpmiddel. Een breekijzer wordt bijvoorbeeld vaak gebruikt om de woning binnen te komen, maar vervolgens ook om slachtoffers te bedreigen. Andere aangetroffen hulpmiddelen zijn touw of tie-wraps. Ongeveer een kwart van de gebruikte wapens is aan te duiden als een hulpmiddel.

Casusbeschrijvingen laten een wisselend beeld zien van het gebruik van geweld. Een deel van de woningovervallers, dat professioneel georganiseerd lijkt, geeft bij slachtoffers aan dat geen geweld gebruikt zal worden wanneer zij zich niet verzetten. Een andere groep lijkt juist uit op (disproportioneel) gebruik van geweld. Hoe deze groepen zich tot elkaar verhouden is op basis van de dossiers niet te zeggen. Uit het KLPD-onderzoek blijkt dat bij ruim de helft van de woningovervallen fysiek geweld wordt gebruikt.

De casus hieronder geeft zicht op de categorie daders die op geweldpleging uit is. Voor deze dader lijkt de buit niet belangrijk, wanneer die binnen is blijft hij geweld gebruiken.

Een meedogenloze vechtersbaas

Wanneer een echtpaar thuis komt van een avond uit, moet mevrouw naar het toilet. Terwijl ze daar zit hoort ze vreemde geluiden in de hal. Ze vraagt haar man wat er zich voordoet. Ze ziet hem vanuit het toilet staan met bebloed gezicht. Hij zegt: er is een man en die wil geld. De overvaller houdt mevrouw in het toilet. Zodra zij het bebloede gezicht van haar man echter heeft gezien schreeuwt ze hard. Terwijl de man blijft slaan en schoppen (op een bijna professionele manier, met grote halen) schreeuwen meneer en mevrouw vol woede dat hij de woning moet verlaten. Ze blijven schreeuwen. Mevrouw stelt dat angst in dit soort gevallen niet goed is, woede schrikt af. De portemonnee van meneer wordt afgenomen. Daarna blijft de dader echter slaan en schoppen. Verweer was onmogelijk, de man gebruikte zulke brute kracht. Terwijl meneer en mevrouw op de grond liggen heeft de buurvrouw het geschreeuw gehoord. Zij weet het te onderscheiden van een echtelijke ruzie en maakt haar man wakker. De man is naar de woning gegaan en heeft aangebeld. De overvaller is toen gevlucht. De dader is later opgepakt, hij bleek een lang strafblad te hebben en was eerder veroordeeld voor (huiselijke) geweldpleging.

3.6 Buit bij woningovervallen

Op de 573 onderzochte woningovervallen wordt bijna in de helft van de gevallen een geldbedrag buitgemaakt. Het gaat daarbij soms om hoge bedragen. Dat is terug te zien in het gemiddelde buitgemaakte bedrag. Waar een geldbedrag buitgemaakt wordt ligt dat gemiddeld op ruim 2.000 euro. Buitgemaakte bedragen van 50.000 euro zijn echter geen uitzondering.

50.000 euro cash

Op een avond laat een vriendin van een oude man twee mannen zijn huis binnen. Deze mannen stormen de slaapkamer binnen en duwen een kussen op zijn hoofd. Ook wordt hij aan zijn bed vastgetapet. De mannen waren duidelijk op zoek naar geld en zochten het gehele huis door. Uiteindelijk vonden ze wat ze zochten en zijn ze er vandoor gegaan. De man had 50.000 euro in contanten in huis. Zijn vriendin wist dit en had criminele vrienden daarvan op de hoogte gesteld. Enkele dagen na de woningoverval werd de man door de politie geconfronteerd met foto's van de verdachten. Het ging om een Oost-Europese bende die eerder voor dit type delicten was gepakt. De daders zijn opgepakt.

3.7 Conclusies

Op basis van onze bevindingen uit het dossieronderzoek en de verdiepende interviews, komen we tot enkele conclusies met betrekking tot kenmerken en het verloop van woningovervallen op senioren:

- Woningovervallen op senioren worden doorgaans gepleegd door één of twee daders. Uit dossiers en gesprekken blijkt, dat zij zeker niet altijd professioneel georganiseerd zijn. Het gaat dan ook vaak om jonge daders. Om meer zicht te krijgen op daders en dadergroepen is aanvullend onderzoek nodig.

- Bij veel van de onderzochte woningovervallen lijkt het erop dat de slachtofferkeuze op toeval berust. Slechts een klein deel van de overvallen vindt plaats in een seniorenwoning. De meeste woningen zijn reguliere woningen met, al dan niet toevallig, oudere bewoners.
- Er blijkt bij ouderen een aanzienlijke buit te halen. In de helft van de onderzochte woningovervallen wordt geld buitgemaakt. Gemiddeld gaat het daarbij om 2.000 euro.
- Iedere woningoverval is anders en er zijn veel verschillende daders. Een algemene tip om op woningovervallers te reageren is dus niet te geven. Op basis van de onderzochte dossiers, blijkt wel dat schreeuwen of alarm slaan in de meeste gevallen tot gevolg heeft dat daders vluchten.

4 NEGEN WONINGOVERVALLEN NADER ONDERZOCHT

In dit hoofdstuk gaan we aan de hand van praktijkvoorbeelden nader in op het verloop van negen woningovervallen die in het verdiepende onderzoek zijn betrokken. Daarbij komen thema's aan bod van de mate van voorbereiding van daders tot de ontvangen nazorg door slachtoffers. Het betreft nadrukkelijk geen representatief beeld van de werkelijkheid, maar een illustratie daarbij.

4.1 Voorbereiding daders

Daders bereiden de onderzochte woningovervallen voor, maar van een grondige voorbereiding is slechts in twee van de negen zaken sprake. Deze bevinding ondersteunt de resultaten van het dossieronderzoek en eerdere onderzoeken. Daders zijn relatief jong, slecht voorbereid en hun belangrijkste motief is overleven.

In zeven van de negen nader onderzochte woningovervallen op senioren kan gesproken worden van enige vorm van voorbereiding of in ieder geval vermoedens daarvan. Voorbereidingen worden door daders in de onderzochte gevallen niet in de meest letterlijke zin getroffen. Slechts bij één van de onderzochte overvallen kwam de dader eerder bij het slachtoffer aan de deur.

“De dader heeft de overval voorbereid. Hij is eerder die week langs geweest met een boekje en een telefoon die hij gevonden had. Hij gaf aan dat hij dacht dat die van mij waren. Ik heb het boekje bekeken en daar stond zijn naam in. Ik vond het een vreemd verhaal en heb toen hij weg was zijn naam genoteerd.”

Bij een andere woningoverval bestaat het vermoeden dat (handlangers van) de daders zich de avond voor de overval aan het voorbereiden waren. Het slachtoffer kreeg in casu rond 22.00 uur 's avonds twee jongens aan de deur. Hij heeft niet voor ze open gedaan. De volgende dag rond het middaguur werd hij overvallen. Volgens hem overigens niet door dezelfde jongens.

In drie van de onderzochte gevallen is (waarschijnlijk) sprake van daders die het slachtoffer of de woning al kennen. Een slachtoffer geeft aan dat zij vermoedens heeft dat haar huisbaas achter een reeks van drie woningovervallen zit. Een ander slachtoffer is er vrij zeker van dat jongens die haar buurt terroriseren ook verantwoordelijk zijn voor de overval op haar woning. In één geval gaat de relatie met de overvaller(s) verder. Een oudere man heeft enkele jaren een relatie met een Oost-Europese vrouw, die samen met kennissen een overval op hem beraamd.

“Ik had een relatie met een Oost-Europese vrouw. Ik heb haar en haar kind hulp gegeven (zij was heroïneverslaafd). Na twee jaar ging zij op vakantie naar haar moederland en nam zij kennissen mee naar Nederland. Toen is het fout gegaan. Je kunt niet iedereen vertrouwen en bij sommige mensen loop je meer risico. Ik begrijp ook wel dat het moeilijk is voor mensen uit Oost-Europa. Een maandloon van 200 euro is daar normaal. Voor het bedrag dat bij mij is weggenomen moeten zij jaren werken. Het gaat in dit geval zeer waarschijnlijk om een criminele bende. Ze hebben dit soort dingen sowieso eerder gedaan. Waarschijnlijk zijn zij allemaal verslaafd.”

Ten slotte blijkt bij twee onderzochte overvallen van voorbereiding kort voorafgaand aan de overval. De dader volgde slachtoffers respectievelijk vanaf de markt en het metrostation naar hun huis en sloeg daar toe.

4.2 Tijdstippen

De tijdstippen waarop de nader onderzochte woningovervallen plaatsvinden zijn a-typisch. Vier van de negen onderzochte woningovervallen vinden plaats in het tijdvak tussen 20.00 en 23.00 uur, dat uit eerder onderzoek naar voren komt als ‘hottime’. De indruk bestaat dat senioren vaker dan anderen slachtoffer worden van een babbeltruc die uitloopt op een overval.

Vier van de negen overvallen vinden 's avonds plaats (rond 21.00/22.00 uur). Een overval vindt 's nachts plaats. De overige vier woningovervallen vinden plaats halverwege de ochtend of in het begin van de middag.

“Op een zaterdagochtend werd er om 10.15 uur bij me op het raam geklopt. Er stond een jongen voor de deur. Hij ziet er keurig uit (pak, das) en vertelt dat hij me een verzorgde vakantie wil aanbieden. Hij heeft het over de Zonnebloem. Iets later doet hij zijn jas open en laat een revolver zien.”

Opvallend is dat waar de overvallen op klaarlichte dag plaatsvinden er doorgaans sprake is van een poging tot een soort van babbeltruc. Daders geven zich (zoals in de casus hierboven) bijvoorbeeld uit voor iemand van een zorginstelling, een pakketbezorger of komen met een vage vraag.

4.3 Geweld en wapengebruik

In ongeveer driekwart van de onderzochte woningovervallen is sprake van geweld- en wapengebruik. Dat komt overeen met de mate van geweld- en wapengebruik bij woningovervallen in het algemeen.

In zes van de negen onderzochte overvallen is sprake van geweld. De mate van geweld varieert van het van de hals rukken van een ketting tot het herhaaldelijk blijven schoppen van slachtoffers wanneer de buit al binnen is (zie casus “Een meedogenloze vechtersbaas” in hoofdstuk 3). Eveneens in

zes gevallen is sprake van wapengebruik. Daarbij gaat het drie keer om (bedreiging met) een pistool en drie keer om een mes.

“Ik liet midden in de nacht mijn kat binnen toen twee mannen mijn woning binnendrongen. De ene man bedreigde me met een pistool en drukte me in de hoek van de bank met de woorden “ik maak jou af”. De ander doorzocht de woning.”

4.4 Verweer en alarm

In zes van de negen onderzochte zaken is sprake van enige vorm van verweer. Dat is relatief veel en komt overeen met bevindingen uit eerder onderzoek. De mate van (fysiek) verweer is afhankelijk van persoonskenmerken en de fysieke gesteldheid van slachtoffers.

In vijf van de negen onderzochte woningovervallen vluchten daders nadat slachtoffers schreeuwen, gillen of op een andere wijze alarm slaan. De komst of de verwachte komst van gealarmeerde buurtbewoners of familieleden is reden voor daders om het hazenpad te kiezen.

“Toen ik het wapen zag begon ik te gillen en de naam van mijn zoon te roepen in de hal. Hij was er niet, maar ik deed dit om de overvallers te verjagen. Meteen daarna kwam een tweede jongen om de hoek lopen. De jongens overleggen wat ze doen, gezien de mogelijke aanwezigheid van meer mensen. Ik wist me toen snel tussen de jongens door te wurmen en kon de straat op lopen. Op de hoek van de straat bleef ik staan en heb geschreeuwd en gegild. Een passant ving me op en heeft de politie gebeld.”

Bij twee woningovervallen zien slachtoffers kans om zich fysiek te verweren. Gelukkig loopt dat in de onderzochte gevallen goed af. Een vrouw verweert zich in een reflex tegen haar overvaller (zie casus “Sterke handen” in hoofdstuk 3). Een man weet in een worsteling met een van zijn overvallers een alarmknop in zijn huis te bereiken en kan deze indrukken.

“Ik zag al snel dat een van de mannen een pistool in zijn hand had. De man pakte me rondom de nek stevig vast. De andere man zei dat het ging om een overval en pakte een rol tape. Ik vroeg hem op de alarmknop in de hal te duwen. Dat deed hij uiteraard niet. In een worsteling kwam ik samen met de andere man in de kamer achter het halletje terecht. Daar heb ik ook een alarmknop en die wist ik in de worsteling te bereiken, toen de overvaller struikelde en zijn grip op me verloor. Omdat het alarm veel lawaai maakte waren de mannen snel weg.”

Het slachtoffer uit het bovenstaande voorbeeld pleegt op grond van rationele overwegingen verweer en zou dat weer doen. De vrouw die in een eerdere casus aan bod kwam reageert in een reflex en geeft in het interview aan dat zij niet nadacht over de gevolgen, maar nu eenmaal niet het type is dat “zich laat overlopen”.

Het algemene beeld dat ontstaat is dat (de mate van) verweer voornamelijk afhankelijk is van persoonskenmerken van slachtoffers. Mensen met een meer strijdvaardig karakter verweren zich sneller. Daarnaast blijkt de fysieke gesteldheid van de oudere slachtoffers bepalend. Enkele geïnterviewden geven aan zich niet te hebben kunnen verweren, hoe zeer zij dat wel wilden.

4.5 Buit

In de onderzochte zaken wordt slechts een keer een grote som geld buitgemaakt. Dat strookt met eerdere bevindingen van het KLPD. Wanneer we echter alle woningovervallen op senioren bekijken blijkt een grote buit relatief vaak voor te komen.

In het vorige hoofdstuk werd al duidelijk dat het bij de buit van woningovervallen op senioren niet zelden gaat om aanzienlijke geldbedragen. Uit de interviews komen daaromtrent nog meer opvallende zaken naar voren. Allereerst blijkt dat onder de onderzochte zaken slechts een keer een grote som geld buit gemaakt wordt (zie casus “50.000 euro cash” in hoofdstuk 3). Verder zijn overvallers doorgaans op zoek naar geld, maar vinden zij dit niet. Drie van de negen keer is er geen buit en in drie andere gevallen wordt een lege portemonnee of tas buitgemaakt.

“Na de woningoverval werd ik netjes geholpen door de politie. Een visitekaartje van de politie houd ik in mijn portemonnee. Ik haal altijd contant geld bij de bank en heb dus altijd veel geld op zak. Als mensen dat in de supermarkt zien, zien ze ook het visitekaartje van de politie. Dat weerhoudt mensen ervan me te overvallen.”

Ten slotte blijkt dat senioren vaak onvoorzichtig omgaan met geld. Meerdere geïnterviewden geven aan zelf wekelijks geld te pinnen en dat thuis of in een portemonnee te bewaren. Ook vertellen verschillen respondenten verhalen over kennissen die waardevolle spullen in huis bewaren (niet in een kluis of iets dergelijks).

4.6 Veiligheidsmaatregelen en preventietips

Geïnterviewde slachtoffers zijn zich erg bewust van risico's en hebben hun woning goed beveiligd. Een deel van hen pleit voor meer informatievoorziening over risico's en preventiemaatregelen. Aandachtspunt is een bureaucratische aanpak van hulpverleners.

Vier van de negen geïnterviewden hebben na de woningoverval aanvullende veiligheidsmaatregelen getroffen. Waar dat niet gebeurt heeft dat verschillende redenen:

- Drie mensen geven aan al genoeg beveiliging te hebben;
- Twee mensen geven aan dat zij vanwege bureaucratie rondom de vergoeding die voor veiligheidsmaatregelen bestaat afzien van extra maatregelen.

Een voorbeeld van de bureaucratie, zoals bedoeld onder het laatste punt, wordt ook door iemand anders genoemd. Dit slachtoffer liet een tweedehands tuinhokje plaatsen ("ik let altijd op de kleintjes") en kreeg deze niet vergoed omdat zij er geen bonnetje van had.

Over maatregelen die de politie of de gemeente zouden kunnen treffen bestaan onder de respondenten ook ideeën. De volgende maatregelen worden genoemd:

- Meer politiesurveillance (2);
- Cameratoezicht;
- Folders verspreiden ("zijn er wel over inbraak en niet over woningovervallen, terwijl die veel heftiger zijn");
- Een wijkagent.

"Ik vind camera's goed. De dader is ons gevolgd in de metro's en op het station, dat is op camerabeelden te zien. Ook via de camera's van een advocatenkantoor is hij zichtbaar. Daarna niet meer. Camera's in de straat zouden beter zijn. Ik zou ze graag in heel de wijk hebben en stel voor dat de gemeente (net als bij zonnepanelen) subsidies toekent aan bewoners die dat willen."

De geïnterviewden geven desgevraagd preventietips voor andere senioren:

- Waardevolle spullen niet in het zicht neerleggen;
- Nooit de deur open doen voor vreemden, ook niet overdag;
- Telefoonnummers uitwisselen met alle burens;
- Niet te goed van vertrouwen zijn;
- Op jezelf laten passen en aan je omgeving laten weten wanneer je er wel en niet bent.

4.7 Nazorg

De meeste geïnterviewden zijn positief over de ontvangen nazorg van politie en hulpverleners. Sommigen van hen hekelen de bureaucratische aanpak van hulpverleners.

De meeste geïnterviewde slachtoffers geven aan zich sinds de woningoverval onveilig of angstig te voelen. Veel van hen vonden steun bij familie en burens. Drie van de geïnterviewden kregen bezoek van de burgemeester. Dat heeft hen goed gedaan. De meeste respondenten waarderen de hulp die zij via slachtofferhulp en andere hulpinstanties kregen positief. Er zijn twee respondenten die slachtofferhulp weigeren, omdat ze stellen het niet nodig te hebben.

"Nadat het alarm klonk kwamen niet veel later burens, vijf politieauto's en een helikopter. Later heb ik nog een gesprek met de politie gehad. Slachtofferhulp had ik niet nodig: ik heb namelijk gewonnen!"

Een van de geïnterviewden heeft minder positieve ervaringen met slachtofferhulp. Zij zegt daarover het volgende:

*“Het eerste contact met slachtofferhulp beviel me niet. De medewerker aan de telefoon kwam op mij erg slap over en wist geen antwoord op vragen. Dat staat niet in het protocol, kreeg ik te horen.
Toen de burgemeester op bezoek kwam gaf hij aan dat slachtofferhulp echt kan helpen. Dat is later ook gebeurd. Een jurist van slachtofferhulp heeft geholpen smartengeld te bepalen via een systeem van waardebepaling.”*

4.8 Mythes ontrafeld?

In de inleiding van dit rapport worden drie mythes benoemd met betrekking tot woningovervallen op senioren:

1. Oudere slachtoffers plegen geen verweer;
2. Er is bij oudere slachtoffers een flinke buit aan te treffen;
3. Een woningoverval bij senioren is gemakkelijk.

Op grond van de onderzoeksresultaten kunnen we stellen dat twee van deze veronderstellingen in de praktijk zeker niet opgaan. Oudere slachtoffers plegen meer dan gemiddeld verweer en slaan in ieder geval alarm. Daardoor lopen woningovervallen bij senioren vaak uit op een mislukking en kan zeker niet gesproken worden van een makkie.

Uitzondering op de onterechte aannames is echter de tweede mythe: een flinke buit. In principe is dat niet waar, in meer dan de helft van de gevallen wordt geen buit aangetroffen. Waar er echter een buit wordt aangetroffen is dat vaak een vrij grote buit. Meer bewustzijn onder senioren is nodig met betrekking tot het thuis bewaren van waardevolle spullen en geld.

5 BESCHOUWING EN VERVOLG

5.1 Belangrijkste bevindingen en preventie

De onderzoeksvragen van deze studie hebben betrekking op het verloop van woningovervallen op senioren en de reacties van slachtoffers wanneer een dergelijk ernstig misdrijf hen overkomt. We gaan in deze paragraaf in op de belangrijkste bevindingen in het licht daarvan en enkele andere opvallende zaken. We sluiten af met preventietips.

Verloop	Woningovervallen op senioren verlopen, net als de meeste woningovervallen in het algemeen, chaotisch. De onderzochte woningovervallen laten zien dat daders van woningovervallen op senioren relatief jong zijn en weinig georganiseerd te werk gaan. Niet zelden loopt een babbeltreuc aan de voordeur uit tot een worsteling en het binnendringen van de woning. Dat doet vermoeden dat bij een deel van de woningovervallen op senioren het plegen van een overval zelfs niet was wat de daders hebben beoogd. Daar waar dit overduidelijk wel het geval is, is sprake van fysiek geweld en hebben slachtoffers doorgaans geen kans om verweer te plegen.
Verweer	<p>Het algemene beeld dat ontstaat is dat (de mate van) verweer daarnaast voornamelijk afhankelijk is van persoonskenmerken van slachtoffers. Mensen met een meer strijdvaardig karakter verweren zich sneller. Daarnaast blijkt de fysieke gesteldheid van de oudere slachtoffers bepalend. Enkele geïnterviewden geven aan zich niet te hebben kunnen verweren, hoe zeer zij dat wel wilden. Zoals ook uit eerder onderzoek blijkt, zijn senioren echter vaker geneigd verweer te plegen dan slachtoffers van woningovervallen in het algemeen (20 ten opzichte van 15%). De slachtoffers die wij hierover spraken geven aan in een impuls te handelen en dat zij waarschijnlijk met de kennis van nu hetzelfde zouden reageren. In veel van de geanalyseerde gevallen leidt geweld van de zijde van het slachtoffer tot meer geweld van de dader(s). Schreeuwen of op een andere wijze alarm slaan blijkt vaker zijn vruchten af te werpen. Daders slaan doorgaans op de vlucht.</p> <p>Enkele opvallende onderzoeksresultaten, buiten de specifieke onderzoeksvragen om, zijn de vaak onbewuste keuze voor oudere slachtoffers, hoge geldbedragen als buit en een omgekeerde trend. We gaan hier nader op in.</p>
Gemak en toeval	Het gemak waarmee een woning binnen te komen is, is van belang bij de keuze van daders voor een te overvallen woning. Daarmee wordt niet bewust voor een ouder slachtoffer gekozen. Bij veel van de woningovervallen wordt aangebeld en proberen daders met geweld toegang tot de woning te krijgen.

- Hoge buit De buit bij de onderzochte woningovervallen is uitzonderlijk hoog te noemen. Gemiddeld wordt 2.000 euro aan cashgeld buitgemaakt. Dat is tegen onze verwachtingen in.
- Ontwikkeling Het aantal overvallen is in 2012 gedaald met bijna een derde ten opzichte van 2009. Het ministerie van Veiligheid en Justitie wijdt dat een meer beveiligingsmaatregelen. Opvallend in dat verband is dat de ontwikkeling in het aantal woningovervallen op senioren juist tegenovergesteld is. In 2012 waren er ongeveer 12 procent meer woningovervallen op senioren dan in het jaar daarvoor. Samen met ouderenorganisaties worden maatregelen uitgewerkt om woningovervallen op 55 plussers tegen te gaan. De resultaten van dit onderzoek onderstrepen het belang van die maatregelen en kunnen wellicht bijdragen aan oplossingsrichtingen.

De voorlopige bevindingen van ons onderzoek leiden tot de volgende preventietips, waarvan een deel al 'regel' is te noemen. Op sommige punten geeft ons onderzoek een ander beeld van de praktijk, zoals bijvoorbeeld met betrekking tot alarmeren.

- Kijk eerst wie er voor de deur staat alvorens de deur te openen, gebruik een ketting aan de deur.
- Pleeg geen verweer, maar sla zo mogelijk wel alarm in het geval dat u overvallen wordt. Dat kan door hard te schreeuwen of door op een speciale alarmknop te drukken, die daartoe geïnstalleerd kan worden in overvalgevoelige woningen.
- Zorg ervoor dat u geen grote hoeveelheden cashgeld in huis hebt en vertel het zo weinig mogelijk mensen.

5.2 Vervolgstappen

Het dossieronderzoek en het onderzoek onder slachtoffers geeft een duidelijk beeld van de praktijk, maar werpt in beperkte mate een ander licht op de zaken. Volgens het KLPD en medewerkers van politiekorpsen is minder bekend over daders en dadergroepen, die dit type woningovervallen plegen en hun beweegredenen. Dat zou er voor pleiten het daderonderzoek doorgang te laten vinden. De eerste stappen zijn daartoe al gezet. JustID heeft onze aanvraag ontvangen en kan zodra zij over de informatie beschikt de gegevens van opgepakte daders van woningovervallen op senioren leveren aan PI's. Zij kunnen aan gedetineerden het voorstel doen zich door ons te laten interviewen.

LITERATUUR

Bovenkerk, F. & Leuw, E. (2003). Website Ministerie van Justitie. WODC databank interventiestrategieën. *De wetenschappelijke benadering van criminaliteit*.

Cohen, L.E. & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.

Driessen, B. (2009). *Evaluatie Kernteam Overvallen 2008 - 2009*.

Felson, M. & Clarke, R.V. (1998). Opportunity makes the thief. Practical theory for crime prevention. London: British Home Office Research Publications.

Hogenveen, N. (2008). Hoor, wie klopt daar? Een daderonderzoek ter verbetering van de aanpak van woningovervallen in Nederland. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

KLPD (2011). Woningovervallen ontmaskerd. Zoetermeer: KLPD.

Lansbergen, J. (2009). *Analyserapport criminologie, het criminele netwerk rondom de gebroeders B*.

Linde-Koster, E. van der & Staal-Koppelman, E. (2004). *Een onderzoek onder gedetineerde overvallers*. DoctoraalScriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam.

Rovers, B., Bruinsma, M., Jacobs, M., Moors, H., Siesling, M. & Fijnout, C. (2010). *Overvallen in Nederland; een fenomeenanalyse en evaluatie van de aanpak*. Den Haag: Boom juridische uitgevers.

Wijk, van, A., Schoenmakers, Y. & Manders, A. (2011). Wapenfeiten. Een onderzoek naar overvallen en overvallers in Nijmegen. Bureau Beke, Arnhem.

Wolters, R. (2010). Woningovervallen: Oost-West-Thuis-Best? Inzicht in verdachtenkenmerken, slachtofferkenmerken, motieven en modus operandi bij woningovervallen in de regio Noord- en Oost-Gelderland. Masterscriptie. Universiteit Twente, Enschede.